LAUSUNTO

Helsinki 5.11.2024

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA

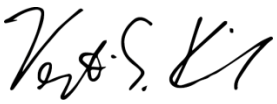
Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntopyyntö vammaispalvelulain soveltamisen tarkentamisesta

Asia: HE 122/2024 vp

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 250 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:
erityisasiantuntija Erja Saarinen, erja.saarinen@soste.fi, 050 433 4202

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto asiasta.

Esityksen tavoite selkeyttää ensisijaisen yleislainsäädännön ja toissijaisen erityislainsäädännön suhdetta on tarpeen, jotta lakia sovellettaisiin yhdenmukaisesti ja ihmiset saisivat palveluita yhdenvertaisesti eri alueilla. Vammaispalvelulain tulee olla täsmällinen ja tarkkarajainen, jotta se säilyy vammaisten ihmisten erityislakina.

Tärkeintä on kuitenkin varmistaa, että vammainen henkilö tosiasiassa saa yksilölliseen tarpeeseensa vastaavat, itsenäisen elämän ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet turvaavat palvelut. Hän ei saa joutua esimerkiksi säästösyistä ohjatuksi sellaisten sosiaalihuollon maksullisten palveluiden piiriin, jotka eivät riitä turvaamaan itsenäistä elämää ja osallistumismahdollisuuksia. Esityksen perusteella tästä jää huoli: Siinä painotetaan vahvasti yleislainsäädännön ensisijaisuutta ja esitellään laajasti esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaan järjestettäviä palveluita, kuten kotiin annettavia palveluita.

Lakiesityksen perusteella syntyy vaikutelma, että ihminen voidaan ohjata sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, jos ne näyttävät voimassa olevan lainsäädännön perusteella voivan vastata henkilön tarpeisiin – vaikka kyseisiä palveluita ei todellisuudessa olisikaan tarjolla riittävästi tai riittävinä henkilön tarpeisiin nähden.

On kohtuutonta, ettei henkilön tarvitsemia palveluja tarvitse esityksen mukaan järjestää erityislainsäädännön nojalla silloin, kun hän ei saa tarvitsemiaan palveluja yleislain nojalla, koska hyvinvointialue ei niitä riittävästi tai hänen tarpeisiinsa vastaavasti järjestä. Tilannetta pitäisi katsoa asiakkaan edun näkökulmasta. Ihmistä ei pitäisi voida jättää välttämättömien palveluiden tarpeessa eri palveluita koskevan lainsäädännön väliin.

Hyvinvointialueiden taloustilanteessa todellinen riski, ettei palveluita järjestetä väestön tarpeiden mukaan

Varmuutta siitä, että ihminen saa tarvitsemansa palvelut, ”varmistetaan” esityksessä sillä toteamuksella, että hyvinvointialueilla on lain mukaan velvollisuus järjestää palvelut väestön tarpeiden mukaan. Ensisijaisen lainsäädännön perusteella järjestettävät palvelut ovat kuitenkin määrärahasidonnaisia ja hyvinvointialueiden vaikeassa taloustilanteessa on todellinen riski, ettei palveluita järjestetä väestön tarpeiden mukaan. Esimerkiksi kotihoidon käynnit ovat vähentyneet, vaikka palvelun tarve on kasvanut. Sinne tuskin otetaan uusia asiakkaita, vaikka heitä sinne ohjattaisiin. Ympärivuorokautisen hoidon vähimmäishenkilöstömitoitus on laskemassa, mutta silti katsotaan, ettei hoidon sisältö muutu ja siihen sisältyy myös osallisuuden tuki. Lisäksi nyt valmistellaan 100 miljoonan euron leikkauksia sosiaalipalveluihin.

Esityksen mukaan vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Tämän arvioiminen on tulkinnanvaraista eikä lakiesitys juuri anna arviointiin tukea: sen mukaan on tarpeen arvioida kuhunkin elämänvaiheeseen kuuluvia rooleja, vastuita ja velvoitteita. Lain on tarkoitus tulla voimaan jo 1.1.2025. Hyvinvointialueiden henkilöstön perehdyttämiseksi lain tulkintaan ei juuri jää aikaa.

Jos asiakas tulee ohjatuksi palveluihin, jotka eivät tosiasiallisesti vastaa hänen tarpeisiinsa, hän saattaa tarvita tukea ja ohjausta ja esimerkiksi neuvontaa muutoksenhakuun. Myös asiakasmaksuja koskevat säännökset ja muutoksenhaku niihin on mutkikasta. Näissä asioissa vammaisjärjestöt ovat olleet tärkeä neuvontakanava. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen 130 miljoonan rahoitusleikkaukset vaikeuttavat tuen ja neuvonnan saamista. STEA on linjannut, että järjestörahoitusta leikataan muun muassa oikeudellisesta neuvonnasta.

Asiakasmaksut eivät saa kasvaa ja heikentää vammaisten henkilöiden tilannetta

Lakiesityksen mukaan jonkin verran ihmisiä, eniten iäkkäitä henkilöitä, voi siirtyä ensisijaisen lainsäädännön piiriin. Sen perusteella järjestettävät palvelut ovat maksullisia toisin kuin vammaispalvelulakiin perustuvat palvelut. Tästä arvioidaan syntyvän hyvinvointialueille pieni kustannussäästö ja asiakasmaksutulojen kasvu.

Toisaalta todetaan, että vaikutuksia asiakkaalle voisivat pienentää lakiesityksessä oleva suojasäännös ja se, että hallintolain 6 §:n mukainen luottamuksen suoja voisi tulla otettavaksi huomioon.

Asiakasmaksulain säännöksiä täydentävän suojasäännöksen tausta-ajatus on kannatettava, mutta riittämätön ja liian tulkinnanvarainen turvaamaan sitä, että vammaisen henkilön perus- ja ihmisoikeudet ja yhdenvertainen osallistuminen yhteiskuntaan eivät vaarantuisi asiakasmaksujen vuoksi.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen maksuhuojennukset toimivat puutteellisesti: asiakkaat eivät tiedä maksujen alentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuuksista ja perimättä jättämisen hakuprosessit ovat raskaita. Lakiin olisi saatava viranomaiselle velvoite arvioida asiakasmaksun alentamisen ja perimättä jättämisen edellytykset automaattisesti kaikissa päätöksissä, ilman eri pyyntöä.

Asiakkaan kannalta tilannetta hankaloittaa entisestään se, että hyvinvointialueiden rahoituslakia muutetaan niin, että laskennallinen asiakasmaksutulon lisäys vähennettäisiin hyvinvointialueiden yleiskatteellisesta rahoituksesta etupainotteisesti ja täysimääräisesti. Tämä todennäköisesti heikentäisi hyvinvointialueiden tosiasiallisia mahdollisuuksia periä laissa

säädettyjä maksuja alempia asiakasmaksuja tai huojentaa niitä tai jättää niitä kokonaan perimättä.

Palveluiden maksutaakan kasvaminen on erityisen ongelmallista vammaisille henkilöille, jotka yleensä tarvitsevat apua elämänmittaisesti tai hyvin pitkäaikaisesti. He ovat yleensä pienituloisia ja heillä köyhyysriski on muuta väestöä suurempi. Monet kokevat elämänmittaisen köyhyyden. Kun arvioidaan, että maksullisten palveluiden piiriin siirtyisi eniten iäkkäitä henkilöitä, on huomioitava, että heillä sairastamisen kulut ovat muita suurempia ja asiakasmaksuja korotetaan jo muutenkin ja lääkkeiden hinnat nousevat arvonlisäveron ja lääkkeiden alkuomavastuun korotuksen vuoksi.

Vammaispalveluilla on tarkoitus kompensoida vammaisen henkilön vamman tai pitkäaikaissairauden aiheuttamaa haittaa. Henkilön ei pidä itse joutua maksamaan haittansa kompensoimisesta.